

**Dodé Réka – Ludányi Zsófia (szerk.):
A korpusznyelvésztől a neurális hálókig
Köszöntő kötet Váradi Tamás 70. születésnapjára**
(Budapest: Nyelvtudományi Kutatóközpont. 2021. 156 p.)

A korpusznyelvésztől a neurális hálókig című, Dodé Réka és Ludányi Zsófia szerkesztésében készült könyv Váradi Tamás tiszteletére készült. Az életútját és munkásságát mutatja be tizenhét tanulmány, amelyek a modern nyelvészet és a nyelvtechnológia területén elért jelentős eredményeit és a számítógépes nyelvészet és nyelvtechnológia területére gyakorolt hatását taglalják. A tanulmányok bemutatják Váradi szerepét számos fontos projektben és kezdeményezésben, mint például az EFNIL, a META-NET, és a CLARIN projektek. Emellett a könyv ismerteti a gépi fordítás, a nyelvi veszélyeztetettség, a multimodális kommunikáció és a korpusznyelvészet területeit is, hangsúlyozva Váradi Tamás szakmai sokoldalúságát és az alkalmazott nyelvészet területén végzett kutatásait.

Kenesei István *Váradi Tamás a gentleman* címmel írt személyes hangvételi írásában egy brit gentlemanhez hasonlítja őt, aki elegáns tweed öltönyt visel, és többek között olyan hobbit is űz, mint a biciklizés és a nyelvtudomány. Az írás bemutatja Váradi Tamás életútját, kezdve az angol–magyar kontrasztív nyelvészeti kutatásoktól az MTA Nyelvtudományi Intézetében végzett tevékenységéig, ahol a szociolingvisztika és a számítógépes nyelvészet területén dolgozott. Emellett munkája jelentős szerepet játszott az Európai Nyelvi Intézetek Szövetségében (EFNIL) és a CLARIN (illetve HunCLARIN) kutatási infrastruktúrában. A tanulmány hangsúlyozza Váradi Tamás szervezői és menedzseri képességeit, valamint a nyelvtechnológia iránti elkötelezettségét.

A második tanulmányban – *Tamás Váradi at seventy: the London years* – Peter Sherwood bemutatja Váradi Tamás londoni éveit, ahol 1991 és 1995 között a School of Slavonic and East European Studies (SSEES) független intézetében tanított a londoni egyetemen. A szerző a kulturális kapcsolatok kiépítését és a magyar nyelvtanítás jelentőségét emeli ki, különös tekintettel Váradi szerepére a magyar nyelv és kultúra terjesztésében nyugaton. A tanulmány kitér a London learner’s dictionary of Hungarian projekthez nyújtott segítségére is. A szerző méltatja továbbá Váradi professzionalizmusát, tanári képességeit és hozzájárulását a magyar tanulmányokhoz Londonban.

A harmadik tanulmányban Dodé Réka és Gerhard Stickel – *Tamás Váradi and EFNIL* címmel – Váradi Tamás jelentős szerepét mutatják be az Európai Nyelvi Intézetek Szövetségében (EFNIL). Részletesen taglalják Váradi közreműködését az EFNIL alapításában és tevékenységeiben, kiemelve az európai nyelvi sokszínűség és az egyes tagállamokban beszélt nyelvek támogatását. Váradi munkáját összegzik az EFNIL titkárságának vezetésében és különböző

nyelvtechnológiai projekteken való aktív részvételében is, hangsúlyozva fontos szerepét az európai nyelvpolitikában és nyelvtudományban.

A következő tanulmányban Heltainé Nagy Erzsébet – *Nyelvművelés és nyelvi tanácsadás. Vázlatos áttekintés a hetvenes évek közepétől máig* címmel – a nyelvművelés és nyelvi tanácsadás történetét és jelentőségét mutatja be Magyarországon, kezdve a hetvenes évektől napjainkig. Az írás az MTA Nyelvtudományi Intézet nyelvi tanácsadó szolgálatának fejlődését és szerepét emeli ki (amely a Várad Tamás által vezetett osztály része), beleértve a nyelvhelyességi és helyesírási normák érvényesítését, a nyelvtervezést és a nyelvi ismeretterjesztést. Ezenkívül tárgyalja a nyelvi tanácsadás különböző időszakait, a nyelvművelés modern eszközeit és módszereit, valamint a nyelvművelés társadalmi és kulturális jelentőségét.

Az ötödik tanulmányban – *A Magyar Nemzeti Szövegtár* címmel – Oravecz Csaba a magyar nyelvi adatok és korpuszok fejlődését taglalja. Kiemeli Várad Tamás vezető szerepét a Magyar Nemzeti Szövegtár (MNSz) létrehozásában, amely a magyar nyelv korpuszalapú kutatásának alapkövét jelenti. A tanulmány a korpusznyelvészet fejlődését és a nagyméretű adatbázisok fontosságát hangsúlyozza a nyelvtechnológiai alkalmazások fejlesztésében. Továbbá részletezi az MNSz különböző változatait, technológiai fejlesztéseit és jelentőségét a magyar nyelv empirikus vizsgálatában.

A hatodik tanulmányban Sabine Kirchmeier – *Tamás Várad and META-NET* címmel – Várad Tamás közreműködését ismerteti a META-NET projektben, amely az európai nyelvtechnológia fejlesztésére irányul. A tanulmány bemutatja a META-NET három fő komponensét: A META-VISION-t, egy stratégiai kutatási célok és nagyszabású nyelvi erőforrások megosztására szolgáló platformot, és a META-RESEARCH-öt, amely a nyelvtechnológiai szakértelem fejlesztésére irányul. Kiemeli továbbá, hogy Várad Tamás szerepe különösen fontos a CESAR projektben, amely a közép- és délkelet-európai nyelvekre koncentrál. A szerző hangsúlyozza a META-NET hatását az európai nyelvtechnológiai közösségre és annak jelentőségét a nyelvi egyenlőség előmozdításában.

A hetedik tanulmányban Héja Enikő – *Az EFNILEX első szakasza* címmel – az EFNILEX projekt első szakaszát (2008–2012) tárgyalja, amely a szótárkészítést támogató nyelvtechnológiai módszereket és eszközöket vizsgálta. A projekt célja egy közepes méretű litván–magyar szótár létrehozása volt, amelyet párhuzamos korpuszok és automatikus szóillesztési módszerek felhasználásával valósítottak meg. Az írás részletezi a munkafolyamatot, a szóillesztési módszert és a projekt eredményeit, kiemelve az automatikus szóillesztési technika jelentőségét és hatékonyságát a szótárkészítésben, különösen kevésbé használt nyelvek esetében.

A nyolcadik tanulmányban Svetla Koeva – *Serving Multilingual Europe* címmel – a CESAR (Central and South-East European Resources) projektet mutatja be részletesen, amelyet Várad Tamás koordinált. A projekt célja a kevésbé beszélt nyelvek nyelvi erőforrásainak és eszközeinek fejlesztése, standardizálása

és összekapcsolása volt. Kiemeli a META-SHARE platform szerepét, amely a projekt keretében jött létre, és a nyelvi adatok, eszközök és szolgáltatások megosztására szolgáló nyílt hálózatként működik. A tanulmány hangsúlyozza Váradi vezető szerepét a projekt sikeres megvalósításában és az európai nyelvtechnológia fejlődésében.

A kilencedik tanulmányban Bakró-Nagy Marianne, Oszkó Beatrix, Sipos Mária és Várnai Zsuzsa – *A nyelvi veszélyeztetettségről közérthetően: az INNET projekt* címmel – az INNET projektet tárgyalja, amely a veszélyeztetett nyelvek megőrzésére irányult. A tanulmány részletezi a projekt céljait és módszereit, például a nyelvi veszélyeztetettség fogalmának megismerését, tananyagok fejlesztését és az interaktivitás fontosságát. Emellett kitér a projekt hátterére, résztvevőire és az elért eredményekre, hangsúlyozva az oktatásban való alkalmazás fontosságát a nyelvi sokszínűség és a nyelvi dokumentáció megőrzése érdekében.

A következő tanulmányban Hunyadi László és Szekrényes István – *Hangok, hangulatok, gesztusok: magyar nyelvű dialógusok multimodális vizsgálata* címmel – a HuComTech korpusz építését és a multimodális kommunikáció kutatását tárgyalja. Az írás részletesen ismerteti a korpusz létrehozásának módszereit, beleértve a hang- és videóanyagok gyűjtését, annotációját és elemzését. Kiemeli a különböző tudományterületek, mint a nyelvészet, a pszichológia és a mérnöki tudományok közötti együttműködést. A kutatások célja a beszélt nyelv multimodális jellemzőinek, mint például a prozódia, a gesztusok és az érzelmi kifejeződések, alaposabb megértése.

A tizenegyedik tanulmányban Fóris Ágota – *Alkalmazott nyelvészet, korpuszok és adatbázisok. A nyelvtechnológia és a korpusznyelvészet a terminológiaoktatásban* címmel – az alkalmazott nyelvészet, különösen a korpusznyelvészet és a lexikográfia területén mutatja be Váradi Tamás munkásságát. A tanulmány részletezi Váradi szerepét a különböző nyelvtechnológiai projektekből, kiemelve a magyar nyelvű korpuszok és adatbázisok fejlesztését és standardizálását. Emellett ismerteti Váradi szerepét a korábban a Károli Gáspár Református Egyetemen a terminológia mesterszakra folyó korpusznyelvészet oktatásban és az MTA Nyelvtudományi Intézetében végzett tudományos és tudományszervezői tevékenységét, kiemelve hozzájárulását a magyar alkalmazott nyelvészet nemzetközi elismertségéhez.

A tizenkettedik tanulmányban Makrai Márton az EFNILEX projektben szerzett személyes tapasztalatait mutatja be *Az EFNILEX és egy fiatal kutató. Hat év magyar szóbeágyazásokkal* címmel. A tanulmány a projekt céljait, kihívásait tárgyalja, valamint a gépi fordítás alkalmazását a szótárkészítésben, különös tekintettel azokra az európai nyelvekre, amelyek kevesebb nyelvtechnológiai erőforrással rendelkeznek. Emellett részletezi a neurális nyelvmodell-technológiák fejlődését, hangsúlyozva a szóbeágyazások és a lineáris fordítási módszerek fontosságát a nyelvtechnológiai kutatásokban. A tanulmány végén a

szerző a projektben szerzett tapasztalatait és a nyelvtechnológia jövőbeli irányait ismerteti.

A tizenharmadik tanulmányban Jelencsik-Mátyus Kinga – *A CLARIN és a HunCLARIN* címmel – a CLARIN (Common Language Resources and Technology Infrastructure) kutatási infrastruktúrahálózatot és annak magyarországi megfelelőjét, a HunCLARIN-t mutatja be. A tanulmány részletezi a CLARIN céljait és létrehozásának folyamatát, különös tekintettel a bölcsészettudományok és társadalomtudományok kutatóinak nyújtott támogatásra a digitális nyelvi adatok és eszközök terén. Emellett bemutatja a HunCLARIN szerepét és jelentőségét a magyar nyelv- és beszédtechnológiai kutatásokban.

A tizennegyedik tanulmányban Lipp Veronika – *Tamás Váradi and the International Lexicography* címmel – az Európai e-Lexikográfiai Hálózatot (ENeL) és a következő ELEXIS projektet mutatja be. Az írás részletezi Váradi szerepét e projektekben, különösen az európai szótárak tartalmának integrálásában és a szótárkészítési módszerek modernizálásában. Emellett kiemeli Váradi munkásságát a magyar lexikográfiai kutatások nemzetközi szintre történő bevonásába és szerepét az európai nyelvi örökség digitális megőrzésében.

A következő tanulmányban Marko Tadić – *MORENA – a project never realized (so far)* címmel – a MORENA projektet mutatja be, amelyet Váradi Tamás és partnerei kezdeményeztek a CESAR projekt sikere után. A tanulmány részletezi a projekt céljait, amelynek középpontjában a többnyelvű közúti forgalmi információk automatikus fordítása állt. A projekt megvalósítását az európai közlekedési és telekommunikációs infrastruktúra fejlesztése (EUSDR) támogatta volna. Bár a projekt nem valósult meg, a szerző kiemeli a mögötte álló innovatív ötleteket és a nyelvtechnológia potenciális alkalmazásait a közlekedési információs rendszerekben.

A tizenhatodik tanulmányban Dan Tufiş, Vasile Păiş, Verginica Barbu Mititelu, Radu Ion, Elena Irimia, Andrei Avram és Eric Curea ismertetik – *MARCELL – A project to remember: hard work of a friendly consortium under wise coordination* címmel – a MARCELL projektet, amely az európai nyelvtechnológiai fejlesztések terén történt együttműködést mutatja be. A szerzők kiemelik a projektben részt vevő országok, köztük Magyarország, Románia, Bulgária, Horvátország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia közreműködését. Részletezik a projekt céljait, mint például a jogi szövegek automatikus fordításának fejlesztését, valamint a projekt során létrehozott nyelvi adatbázisok és annotációs módszerek jelentőségét.

Az utolsó tanulmányban Prószéky Gábor – *A gépi fordítás hetvenéves története* címmel – a gépi fordítás fejlődését mutatja be a kezdetektől napjainkig. A szerző három fő szakaszra osztja ezt az időszakot: a szabályalapú, a statisztikai és a neurális hálókkal történő gépi fordítás időszakára. Részletesen taglalja a gépi fordítás különböző technológiáinak fejlődését és azok hatását a

nyelvfeldolgozásra, különös tekintettel a neurális hálók és a mélytanulás úttörő szerepére. A tanulmány végül méltatja Váradi Tamásnak a gépi fordítás területén játszott szerepét.

Váradi Tamás munkássága során számos területre – az alkalmazott nyelvészet, a nyelvtechnológia, a lexikográfia és a nyelvpolitika területére – gyakorolt jelentős hatást. Az ő irányításával és részvételével létrehozott projektek és kezdeményezések fontos lépéseket tettek az európai nyelvtechnológiai kutatás és fejlesztés előrehaladásában.

Ez a kötet hasznos lehet azoknak, akik érdeklődnek az alkalmazott nyelvészet, a nyelvtechnológia és a nyelvpolitika iránt, valamint azoknak, akik szeretnék jobban megérteni a Váradi Tamás által vezetett projektek és kezdeményezések jelentőségét és hatását az európai nyelvészeti közösségben.

BURGER PÉTER
Károli Gáspár Református Egyetem
kavics98@gmail.com